

PAULA JURIĆ, DOKTORANDICA

Sveučilište u Zadru

Poslijediplomski doktorski studij Humanističke znanosti

Filologija – lingvistika

Ul. Mihovila Pavlinovića 1, HR-23000 Zadar

pjuric23@unizd.hr

FONOLOŠKI OPIS GOVORA VELOGA GRABLJA NA OTOKU HVARU

Mjesni govor Veloga Grablja, ruralnoga naselja na zapadnom dijelu otoka Hvara, pripada otočnom poddijalektu južnočakavskoga dijalekta. Grabaljski je govor tek djelomično opisan u radovima na temelju dijalektoloških istraživanja tijekom prošloga stoljeća. U radu se donose novi podatci s terena te se opisuje vokalizam, konsonantizam i prozodija grabaljskoga govora. Uzevši u obzir relativnu geografsku izoliranost i ruralni karakter naselja, pretpostavljala se visoka razina očuvanosti jezičnih značajki. Iako su utvrđene poneke fonetske i fonološke inovacije, grabaljski se mjesni govor pokazao konzervativnim. S obzirom na to da zbog snažne depopulacije naselja u njemu danas prebiva svega dvadeset stanovnika, budućnost je grabaljskoga mjesnoga govora neizvjesna. Stoga je njegovo dokumentiranje i daljnje istraživanje neodgodivo.

1. O Velom Grablju

Velo Grablje smješteno je na zapadnom dijelu otoka Hvara. Administrativno pripada Gradu Hvaru, uz okolna naselja Brusje, Jagodnu, Milnu, Svetu Nedjelju, Zaraće i Malo Grablje.¹ Prvi se put spominje u spisima 17. prosinca 1458. godine (Petrić 2016: 9), otprilike kada žitelji tamošnjega područja započinju s obrađivanjem zemlje (Kovačić 2017: 8), koja će kasnije zajednici biti glavni izvor života. Demografski, gospodarski i društveni napredak ruralnoga grabaljskog područja

¹ O svezi Maloga i Veloga Grablja rečeno je kako »Malo Grablje stoji uz bok Velom Grablju u tom pogledu isto tako kao da bi to bilo jedno selo ili jedno pleme« (Tudor 2007: 18). Malo je Grablje danas nenaseljeno, naime, zadnji se stanovnik iselio iz njega 26. travnja 1968. godine (*ibid.*: 1, predgovor N. Petrića i L. Tudora). S obzirom na to, Velo se Grablje najčešće naziva samo *Grabljem*, shodno čemu se u ovom radu koristi ktetik *grabaljski*.

većinom se temeljio na poljoprivredi. Ističu se kultura buhača, ružmarina,² maslina, uzgoj pčela, proizvodnja vina i rakije, ali ponajviše uzgoj lavande, koji je pridonio gospodarskom usponu naselja i po čemu je i danas poznato u široj otočnoj zajednici.³ Vrhunac napućenosti Velo je Grablje doživjelo 1921. godine s 520 stanovnika (Petrić 2016: 11, 14), nakon čega broj stanovnika progresivno opada. Niz je čimbenika tijekom 20. stoljeća doprinio iseljavanju stanovništva, bilo u obližnji Hvar, bilo u prekomorske zemlje Argentinu, Novi Zeland i Sjedinjene Američke Države.⁴ Prema posljednjem popisu stanovništva iz 2021. godine, u Velom Grablju živi 20 stanovnika (14 muškaraca i 6 žena).⁵ Unatoč raseljavanju, grabaljsko je stanovništvo poznato po zajedništvu i snažnom osjećaju mjesnoga identiteta, uz koje se nerijetko zbog toga vežu stereotipi:

Grabjane zovedu da su Siouxi [Sijuksi], kako Indijanci, da su svi u čoporu i oni stvarno koji su se spustili dole u Hvar; oni su ti svi ovako u grupama, nećeš ništa ti vidit njega kako samostalnoga, nego stoji u grupi. (Perinić Lewis 2017: 327).

Zahvaljujući povezanosti Grabljana i njihovu nastojanju da održavaju naselje te brinu o njegovu uređenju, velika se važnost pridaje povijesti mjesta i njegovoj kulturi temeljenoj na dugogodišnjoj agrikulturnoj tradiciji. U organizaciji Udruge Pjover, osnovane 2006. godine u svrhu zaštite i revitalizacije Veloga Grablja, svake se godine selo uređuje za blagdane, u svibnju se organizira radna akcija uređenja sela, u lipnju se održava Festival levande, a u rujnu se priređuje program proslave zaštitnikā sela sv. Kuzme i Damjana. Kao kulturnopovijesna cjelina, Velo Grablje ima pravni status zaštićenoga kulturnog dobra.⁶

1.1. O grabaljskome mjesnom govoru i njegovu mjestu u dijalektološkoj literaturi

Grabaljski mjesni govor dio je šire skupine hvarskih čakavskih govora, koji pripadaju otočnom poddijalektu južnočakavskoga dijalekta (Lisac 2009: 161).

² Godine 1892. Velograbljani osnivaju Ružmarinsku zadrugu, a 1927. Pčelarsku zadrugu.

³ Buhač se uzgaja od 1867. godine, a lavanda od 1928. godine (Petrić 2016: 13). Uz lavandu se vežu dva imena: Bartul Tomičić (1869–1953), koji je prvi započeo s uzgojem, i Lorenzo Tudor (1894–1975), koji je u tome bio iznimno uspješan (v. više: <https://www.pjover.com/grobajske-institucije/festival-levande/> (pristupljeno 1. 9. 2025.); usp. Tudor 2007: 17).

⁴ »Vinska kriza i bolest loze krajem 19. i prvih desetljeća 20. st. raselile su dobar dio stanovništva po domovini i u prekomorske zemlje, što se nastavilo i između dvaju svjetskih ratova« (Kovačić 2017: 8). Više o iseljavanju Grabljana v. u: Petrić 2016: 119–132.

⁵ Podatci preuzeti s popisa stanovništva (2021. godine) sa stranice Državnoga zavoda za statistiku (<https://dzs.gov.hr/vijesti/objavljeni-konacni-rezultati-popisa-2021/1270> (pristupljeno 23. 8. 2025.)).

⁶ Status Ruralne cjeline Veloga Grablja v. u Registru kulturnih dobara Republike Hrvatske: <https://registar.kulturnadobra.hr/#/details/Z-4648> (pristupljeno 1. 9. 2025.). U Registar je također upisana grabaljska crkva sv. Vida: <https://registar.kulturnadobra.hr/#/details/Z-7573> (pristupljeno 1. 9. 2025.).

Čakavskim se narječjem govori na središnjem dijelu otoka Hvara i na njegovu zapadu,⁷ gdje grad Hvar čini gravitacijsko, odnosno administrativno, financijsko, obrazovno i društveno-kulturno središte za pripadajuća mu naselja. Hvarski su govori u dosadašnjoj dijalektološkoj literaturi opisani kao očuvani i arhaični (usp. Šimunović 1977: 7; Lisac 2009: 29), što se odnosi i na zapadne mjesne govore. Hvarski čakavski govori, dakle, dijele zajedničke značajke, međutim, svako se naselje odlikuje specifičnim mjesnim govorom koji je »posljedica povijesnih zbivanja i različitih jezičnih supstrata i superstrata, s jedne, te slabih mogućnosti komunikacije među pojedinim subpopulacijskim (seoskim) skupinama stanovništva, s druge strane« (Sujoldžić 1994: 427). S obzirom na rečeno, očekivano je da relativno izoliran geografski položaj Veloga Grablja omogućuje veću razinu konzervativnosti mjesnoga idioma. S druge strane, na umu treba imati činjenicu da zbog društvenih i ekonomskih mijena grabaljska zajednica nije društveno izolirana u istoj mjeri kao u ranijim razdobljima. U današnje doba Grabljani češće i lakše dolaze u doticaj s drugim mjesnim govorima, iseljavaju se iz Veloga Grablja ili vraćaju u njega nakon života u drugim središtima. Pretpostavlja se da su društvene mijene utjecale i na sam grabaljski mjesni govor.

Dijalektološka istraživanja hvarskih čakavskih govora do danas rezultirala su njihovim općim opisom (Hraste 1935; Šimunović 1977 i 1995), a njihove fonološke, prozodijske i morfološke značajke obuhvaćaju i grabaljski mjesni govor, čije su osobitosti u dosadašnjoj literaturi opisivane samo usputno i fragmentarno. Govor Veloga Grablja prvi je put istražen za rad *Eigenheiten des Dialektes von Grablje auf der Insel Hvar* u kojem je Konrad Weber 1934. godine sažeto opisao fonološke i morfološke značajke. Grabaljsko se područje detaljnije spominje u opsežnom i onomastički značajnom radu *Antroponimija i toponimija općine hvarske*, koji je 1956. godine objavio Mate Hraste, a u kojem se donose detaljno popisani grabaljski toponimi. Naposljetku, recentan je *Rječnik govora Velog Grablja* Kuzme Petrića, objavljen 2018. godine, u koji autor uvodi kratkim opisom sadržaja na grabaljskom mjesnom idiomu:

Kakò u Gròbje govòridu? Sa čin i ča su lavuràli, ordènji, sùdi u konòbu, ča su činìli, za prodàt, iz bùška, tròvè, voçò, zèje kojè su ìli, cvìće vunjàli, mìre sa kojìma su mìrili, igrè kojè su igràli, kakò su kantàli, potùkli se, pùkline bolìle, grùbo rèkli, dežgràcije i ràtove pasàli, Bòga molìli, u crìkvu hodìli, beštímàli, vèseli i kuntènti bìli, gònčice provjàli, kakò su govorìli nàši stòri, fòlã⁸ in na svèmu.

⁷ Štokavskim se narječjem govori na istočnom dijelu otoka, u Sućurju, koji su »osnovali štokavski doseljenici s kopna u 16. i 17. stoljeću«, a u Gdinju i Bogomolju mjesni su govori, »iako temeljeni na čakavštini, također prilično infiltrirani štokavskim osobinama« (Sujoldžić 1994: 413).

⁸ Dvostruk akcent zabilježen je u originalu. Valja pretpostaviti da je trebalo biti akcentuirano kao *fòlã*.

U prvom dijelu Rječnika donosi se abecedni popis akcentuiranih⁹ leksikografskih natuknica, a u drugom onomastički podatci i etnografski prilozi o razvitku, radu i životu Veloga Grablja.¹⁰ S obzirom na to da grabaljski mjesni idiom nije samostalno istraživani i opisan u dosadašnjim radovima, Petrićev *Rječnik* donosi podatke iznimno vrijedne za dijalektnu leksikografiju, a onda i osnovu za daljnja istraživanja.

1.2. Onomastika

Ekonom: *Vèlo Gròbje*¹¹

Ktetik: *velogròbajski/gròbajski*

Etnik: *Velogràbjanin/Gròbjanin, Velogràbajka/Gròbajka, Velogràbjani/Gròbjani*

Etnici okolnih naselja: *Forànin, Fòrka, Foràni/Fòràni; Brušànin, Bruška, Brušàni; Milnàrani; Malogràbjanin, Malogràbajka, Malogràbjani; Sèlčani; Paizàni/Starogràjani*

Prezimana: *Bùdrovič, Jūrìč, Pètrič, Šepèrica, Tomìčić, Tùdor, Zanìnovič*

Toponimi: *Rùgòña, Zàglova, Dòlci, Tònki ròt, Drìtènica, Česmìnovica, Pletvìne, Úzriña, Kosà, Xròstine, Vojvòdine, Ràdončin dòl, Vèla pàzuxa, Xarkìna bònda, Kòfina vàla, Mùlà, Vàla svètoga Antònija, Bòrtetova vàla, Debèlo glavìca, Lozà, Stòro vàla, Glòvà, Vòrdišče, Kotinò vàla, Zaračìč, Ròškàrsnica (gòrña i dòña), Čarñèno zemjã, Vizìča ròt, Skòrušica, Dùb, Galìja, Kòlãc, Pod kòsu, Pòla, Crvenìca, Vítarnica, Stazìca, Gårme, Medèščina, Gòrski ròt, Parxumèt, Bòlčìca, Û strone, Don Andrìnovica, Jãbučarina, Lòkvice, Dubòvi dolãc, Debèli ròt, Provòjnica, Kårševica, Pòlovica, Grìča lòkvice, Kampanèl, Gòjeniça, Glavìca, Šantunovìca, Mòča, Oklàda, Makjònčine, Kùtañ, Kopàña, Pod svèti Víd, Klùca, Širòki ròt, Šìkovac, Korìta, Piščèna glavìca, Barnabùtovo, Matìjov svòd, Žènski dolãc, Na salbùn, Petròla, Ispod svètoga Antònija, Na lòkvu, Strana lòkve, Stranìca, Prìsmèn, Poklòn, Pètrovi dòlci*

⁹ Rječnik su akcentuirali Mihovil Dulčić i Radoslav Benčić, autor *Rječnika govora grada Hvara: fòrske rìci i štòrije* (2013).

¹⁰ U drugom su dijelu zastupljena poglavlja *Grabaljska imena, prezimana i nadimci, Zanimònja – zanimanja, Ordènji i štrumènti – alati i uređaji, Duperòne mìre – mjere za upotrebu, Misèci u godišće – mjeseci u godini, Biljke i proizvodi, Spiza – hrana, Pozdravi, Žalovonja – izrazi sućuti, Gròbajsko kantònje i pìsme – grabaljsko pjevanje i pjesme, Igrè na kojè se igràli – igre za velike i male, Narodne izreke, Gònčice – pričice i anegdote.*

¹¹ »Gròbju, odnosno Grablju etimološki je izvor „kolektivna imenica od drveta grab“« (Hraste 1956: 347, prema: Skok 1950).

2. Metodologija rada i ciljevi istraživanja

Građa za fonološki opis grabaljskoga mjesnoga govora temelji se na spontanom govoru četvero Grabljana.¹² Govornici NZ1933, IZ1950 i TP1957 živjeli su izvan otoka u kraćim razdobljima radi školovanja ili duljim periodima radi posla, a danas su svi trajno naseljeni u Velom Grablju. Govornica MJ1940 preselila se iz Veloga Grablja u grad Hvar 1970. godine. S rodnim mjestom održava društvenu vezu i stvara dijalektnu poeziju na grabaljskom idiomu. Međutim, s obzirom na njezino mjesto stanovanja, analiza grabaljskoga mjesnoga govora temelji se na govorima trojice govornika, a primjeri MJ1940 uzimaju se s oprezom, uz popratnu napomenu gdje je potrebno.

Istraživanje je provedeno tijekom ljeta 2022. godine. Za prikupljanje građe korištena je metoda polustrukturiranoga intervjua (Schilling 2013: 33) kako bi se od govornika dobio vernakular, odnosno što prirodniji jezični izraz. Razgovor je započinjao pitanjem o životu u Velom Grablju, a potom, ovisno o sugovorniku, obuhvatio je teme povijesti sela, kulturnih običaja vezanih uz vjenčanje i pogreb, uzgoja i obrade lavande, proizvodnje meda i raznih detalja iz grabaljskoga života. Poneki su podatci također dobiveni elicitacijom tijekom izvornoga istraživanja i naknadnih razgovora s ispitanikom TP1957 tijekom jeseni 2025. godine. Pojedini jezični podatci koji su ovim istraživanjem potvrđeni na terenu, a koji upućuju na inovacije, odnosno varijante ili upućuju na dosljednu očuvanost starijega stanja, uspoređuju se s primjerima iz Weberova rada te Hrastinih i Šimunovićevih radova. Petrićev *Rječnik govora Velog Grablja* koristi se kako za usporedbu tako i za dopunu novim primjerima.¹³

Cilj je istraživanja višestruk. U prvom redu podrazumijeva bilježenje mjesnoga idioma koji u ranijoj dijalektološkoj literaturi nije podrobnije opisan, unatoč tomu što Velo Grablje pripada zapadnim hvarskim čakavskim¹⁴ govorima, koji broje tek nekoliko punktova. Oni obuhvaćaju Hvar kao urbano središte i naselja uz obalu, a Velo Grablje i Brusje¹⁵ izdvajaju se kao ruralna područja. Shodno tomu, vrijedno je ispitati jezično stanje, odnosno razinu konzervativnosti govora

¹² Zahvaljujem don Ivanu Jurinu i Ivanu Zaninoviću Grandetu kako na pomoći pri pronalaženju govornika tako i na susretljivosti, koja je bila od iznimne koristi u provođenju istraživanja. Govornicima dugujem neizmjereno *fõlã* na gostoprimstvu, volji, razgovorljivosti i onome što su mi o grabaljskom životu i govoru prenijeli.

¹³ Izvorna grafija prilagođena je gdje je to bilo moguće. U izvornicima M. Hraste čakavski akut bilježi znakom (â), odnosno znakom (ã) u slučaju naglašenoga vokala /â/ > /ã/ u tzv. poludugom slogu. K. Weber kratki akcent bilježi znakom (ä), a znakom (á) bilježi duge akcente – dugosilazni akcent, čakavski akut i prednaglasnu dužinu. Akcent se ne navodi u primjerima na kojima ga sami autori nisu zabilježili. U primjerima iz izvornika zadržan je zapis grafema <ć>, <č>, <h>, <nj>.

¹⁴ U govoru Veloga Grablja ovim je istraživanjem zabilježena upitna zamjenica *ča*, s pojavom dvaju primjera *co* u govoru TP1957, što je nedvojbeno utjecaj čakavskoga grada Hvara.

¹⁵ Govor Brusja opisao je Hraste u *Criticama o bruškom dialektu* (1926–1927).

te moguće inovacije i varijacije u odnosu na istraživanja vršena prošloga stoljeća. Nadalje, cilj je rada utvrditi mjesto grabaljskoga govora u dijalektološkom sustavu otočnoga poddijalekta južnočakavskoga dijalekta prema osnovnim fonološkim značajkama koje tu pripadnost uvjetuju. Naposljetku, cilj je bio zabilježiti grabaljski mjesni govor i zato što naselje danas broji iznimno mali broj stanovnika.

3. Vokalizam

Vokalski sustav hvarskih čakavskih govora¹⁶ opisan je u dosadašnjim dijalektološkim radovima kao peteročlan u kratkim slogovima i šesteročlan u dugim slogovima: »Govori Brusja i zapadnih hvarskih naselja imaju u samoglasničkom sustavu /ē/ i /ō/, a središnja hvarska naselja otvoreno /ō̄/ (< ā)« (Šimunović 2011: 85; v. također 1995: 251). Novi podatci s terena, međutim, upućuju na odstupanja od ranije utvrđenoga stanja:¹⁷

kratki vokali				
<i>i</i>				<i>u</i>
	<i>e</i>		<i>o</i>	
		<i>a</i>		
dugi vokali				
<i>ī</i>				<i>ū</i>
	<i>ē</i>		<i>ō</i>	
		<i>ā</i>		

Tablica 1. Vokalski inventar

Govor svih četvero ispitanika čuva pet vokala u kratkim i dugim slogovima, no u dugim slogovima primjetne su fonetske oscilacije u uporabi zatvorenih vokala /e/ i /o/ i njihova neutralnoga ostvaraja. Zatvoreni vokali zabilježeni su kod govornika TP1957: 3. jd. prez. *grē, trišēste, sēdmega*, Dmn. *nōn, svōjta, dōlsko, Kōšetova, brōj, krōj*, uz vokale neutralnoga ostvaraja u primjerima: 3. jd. prez. *grē, pedesē* ‘pedeset’, *četardesēt, pōl, jedōn, Grōbje, Fōr/Fōr, vōrx*, Amn. *stōre*. Zatvoreni su vokali u većem broju primjera zabilježeni i u govoru MJ1940. U njezinu su govoru zabilježeni primjeri: *čēr, pēt, šēt*, 1. jd. prez. *grēn, trišēste, pedesēt, sēdmega*, Gjd. *mētra, počētāk, tō, rōd, dōm, dōlsko, Kōšetova, brōj, krōj, lōzje, kurōt* ‘svećenik’, *devestō*,¹⁸ Gjd. *Antōnija, Grōbje, dvōr, pōč*, 3. jd. prez. *vō*

¹⁶ Općenito o vokalizama u hvarskim govorima u središnjem i zapadnom dijelu otoka v. Hraste 1935: 4–9.

¹⁷ Martini Bašić i Nataši Šprljan zahvaljujem na pomoći oko raznih jezičnih i inih pitanja.

¹⁸ Zatvoreni dugi vokal *ō̄* treba razlikovati od vokala *ō* < *ā*, čemu u prilog govore varijante »*rōj* (= raj) : *rōj* (= roj pčela)« ili »*rōd* (= rad) : *rōd* (= urod, genus)«, kako je već stanje »u zapadnim naseljima« (Šimunović 2011: 85). U tom je smislu zanimljivo istaknuti da se uz primjere *svōjta, dōlsko, Kōšetova, brōj, dvōr, devestō*, u kojima se etimološki dugi vokal *o* fonetski ostvaruje

‘treba’, GPR *dôšla*, *Brôč*, Imn. *dicôn*, uz vokale neutralnoga ostvaraja u primjerima: Gjd. *pôsa* ‘pojasa’, Amn. *tônice*, *dôrz* ‘kiša’, Amn. *fažôle*, *stôri*, *stôrà*, Amn. *stôre*, *pôč*, Nmn. *raspôreni*, *môlo*, Gmn. *kvintôlix*. U govoru ostalih govornika nema zatvaranja vokala: *sêlska*, Ljd. *početku*, 1. jd. imp. *govôr*, *Stôren Grôdu*, *xlôdno*, *vôrx*, Amn. *vôrxè*, Amn. *ôvce*, *levônda*, *dvôdeset*, *Čarnogôrčevi*, Ljd. *grôbajsku*, *Grôbjanin*, *Grôbajka*, Ijd. *fôrskon*, 3. jd. prez. *dôžu*, *jô*.

Unutar vokalskoga inventara, dakle, potvrđena je varijabilnost u pojavi zatvorenih vokala i vokala neutralnoga ostvaraja na fonetskoj razini. S obzirom na to da se u govoru trojice govornika odraslih i danas trajno nastanjenih u Velom Grablju zatvoreni vokali pojavljuju samo u govoru TP1957, i to sporadično, uputno bi bilo daljnjim istraživanjem ispitati postojanje dominantne forme, a onda i detaljnije analizirati moguće utjecaje na jezične promjene u vokalskom inventaru.

Naglašeni vokal /i/ u nekolicini se primjera fonetski ostvaruje kao alofon *y*: *pýt*, *pýta*, *fýlm*, *kupyňa*, Gmn. *týkvix* (uz varijantu *tîkvix*), isključivo kod govornika TP1957.

Distribucija je vokala slobodna (usp. Lisac 2009: 20). Svaki vokal može stajati u početnom, središnjem i finalnom slogu te se vezati uz sve konsonante, s iznimkom slogotvornoga /r/ koji dolazi samo uz vokale /a/ ili /o/.

3.1. Značajka je hvarskih čakavskih govora, pa tako i grabaljskog, realizacija vokala /ā/ pod dugim naglascima. Dugi vokal /ā/ sustavno se zatvara u vokal /ō/ neovisno o etimološkom postanju vokala /ā/ (< prasl. *a*, *o*, *ɔ*, *ɔ̃*, *ɛ* iza palatala) (Hraste 1935: 4–5). U grabaljskom su potvrđeni primjeri: *dvô*, *bôrba* (uz *bârba*), *kôrte*, Gjd. *zdrôvja*, Ijd. *zdrôvjen*, *levônda*, Ajd. *levôndu*, Gmn. *levônde*, *mlôd*, *Grôbje*, Ajd. *pasônu šetemônu*, *jedôn*, *sômo*, *dôj*, *dvôdeset*, *xlôdno*, *prôx*, *stôr*, *stôro*, Nmn. *stôri*, *tôte*, *prôvi*, *mlôdi*, Gmn. *mlôdix*, Nmn. *slône*, *môlo*, *plôča*, Ajd. *plôču*, s iznimkama Gjd. *Âne*, Nmn. *Bosânci*. Vokal /ā/ ostaje nepromijenjen u neposljednem slogu sa starim produljenim vokalom /â/ > /ã/ (v. paragraf 4.4.5.).

3.1.1. U većem broju hvarskih govora, odnosno u mjesnim govorima Hvara, Brusja, Staroga Grada i Dola, pa tako i Veloga Grablja, dužina je na zanaglasnom vokalu /ō/ < /ā/ pokraćena (usp. Hraste 1935: 5–6; Šimunović 1977: 11), ali su se tragovi nekadašnje dužine zadržali u kvaliteti vokala. U grabaljskom je naknadno pokraćena dužina potvrđena u:

- a) prezentu glagola V. vrste 1. razreda: *îmon*, *pîton*, *prôšêton*, *vôjon se*, uz iznimku 3. jd. prez. *napûňa*; usp. također *îmon* – *imoš* – *imomo* – *imote* – *imāju*; *rûčon* – *ručoš* – *ručo* – *ručomo* – *ručote* – *ručodu* (Weber 1934: 52),
- b) glagolskom pridjevu radnom: *žâňoli*, *plâkoli*; *dočêkoli*, *slûšoli*.

zatvoreno, zatvoreni dugi vokal *ō* pojavljuje i u zabilježenim primjerima *bôrba*, *krôj* ili *imbôzd*, gdje je vokal *ō* < *ā*.

Prema dosadašnjim znanstvenim spoznajama (Hraste 1935: 5–6), riječ je o sustavnoj pojavi karakterističnoj za zapadne i središnje hvarske čakavske govore. Ona se, osim u navedenim primjerima, pojavljuje u oblicima Gmn. ženskoga roda u dugim slogovima,¹⁹ u Njd. imenskih riječi ženskoga roda u sintagmi i u Gjd. imenica srednjega roda na *-bje. U grabaljskom govoru zabilježeni primjeri upućuju na varijante, odnosno odstupanja od ranije utvrđenoga stanja:

a) Njd. imenskih riječi ženskoga roda u sintagmi: *žūta kūča, bīla kūča, visòka ženà, zelèna tròva, fòlša jūxà*, ali *žūto dāska, lipo mōlo*,

b) Gjd. imenica srednjega roda sa završetkom na *-bje: (*mālo je*) *zdròvja*.

S obzirom na konzervativnost grabaljskoga mjesnoga govora kakva je vidljiva u većini drugih fonoloških značajki, te uzimajući u obzir ograničen broj potvrđenih primjera, opravdano je istaknuti dvojbenost dominantne varijante u potonjim dvjema kategorijama. Ostali hvarski govori, poglavito vrbanski, čuvaju /a/: *žūta dāska, mīla dīvnà, rojèna, potezòna, pošèna, zdròvja* (v. Hraste 1935: 5). Pretpostavlja se da je pojava započela

»svakako na zapadu otoka, i to u Hvaru, St. Gradu i mestima između njih, a posle je ta promena išla uz more prema severoistoku. Kad se *ā* meñalo u *o*, u zapadnim se krajevima dužina iza akcenta morala još nalaziti, pa je dugo *ā*, koji se danas oseća kratko prešlo u *o*, a u srednjim mjestima, kad se dugo *ā* meñalo u diftong *ao*, već je dužine iza akcenta bilo nestalo, pa se u tim mestima pri skraćivañu dužine dobilo *ā*, a ne *ō*« (*ibid.*: 6).

Pojava, dakle, nije nepoznata hvarskim govovima općenito, no zbog geografsko-lingvističkoga položaja Veloga Grablja i udaljenosti od krajnje izoglose navedene jezične pojave, upitno je podrijetlo novih varijanata.

3.2. Ikavski refleks jata, koji se na otocima prostire južnije od otoka Pašmana (Moguš 1977: 43), čini glavnu značajku južnočakavskoga dijalekta (Lisac 2009: 140). Hvarski čakavski govori dosljedno su ikavski, uz ograničen broj zabilježenih ekavizama (v. Hraste 1935: 7). U grabaljskom se govoru ikavski refleks jata dosljedno pojavljuje u:

a) korijenskim morfemima: *vrīme*, Gjd. *vrīmena*, Ajd. *srīdñu*, Ajd. *potrību*, *līto*, Gjd. *līta*, *lītos*, *dīde*, *isīkli*, *mīsec*, Amn. *pīsume*, Gjd. *krīposti*, *lipo*, Nmn. *lipoñice*, *svīt*, Gjd. *svīta*, *obīd*, Ajd. *cīlu*, *vīk*, *dīl*, *dīčji*, Nmn. *trīmī*, Amn. *trīmē*, Nmn. *rīči*, 3. mn. prez. *potīrodu*, Gjd. *mlikā*,

¹⁹ Prema novim podacima, u grabaljskome mjesnom govoru prevladava novi morfološki oblik Gmn. imenica ženskoga roda: *crīkvix*, *smòkvix*, *tīkvix/tūkvix*, *sestrīx/sestrīx* (v. paragraf 4.3. za oblike imenica muškoga roda). S obzirom na to da se radi o inovaciji u odnosu na starije oblike *crīkov*, *smòkov*, *tīkov*, *sèstor*, gubi se mogućnost ispitivanja očuvanosti naknadno pokraćene zanaglasne dužine.

b) tvorbenim morfemima: *sikŕra*, *zrît*, *pòsli*, *prî*, *starŕji*, *starŕja*, *nòjsličnŕji*, *drugŕčiji*, *dvi*, *dvŕsta*, *dŕgod*, također *bolît* (Petrić 2018: 22),

c) gramatičkim morfemima: Ljd. *liti*.

Iznimku čini manji broj ekavizama: *vènac* (ali Nmn. *vjènci*), 2. jd. imp. *ne zanovètoj*, *ozledît*,²⁰ *starešina*, *lòne*, *okorènùt*,²¹ GPR *okorèni si*, *gustèrna*,²² kao i posuđenih leksema s jekavskim refleksom jata: *bjelouška*, Nmn. *smjène*, *zjènica*, *sjèno*.²³ Istaknuti također valja oblike *sèst*,²⁴ 1. jd. prez. *sedîn*, 2. jd. imp. *sèd*, GPR *sè/sèla*.

3.3. Prednji nazal **ɛ* u grabaljskome mjesnom govoru ima dvostruk ostvaraj. Na stariju²⁵ fazu prijelaza **ɛ* > *a* upućuju *jazŕik*, *ujòt* (gdje vrijedi /*ò*/ < /*ā*/), 3. jd. fut. *ujòčeš*. Noviji je ostvaraj **ɛ* > *e* vidljiv u primjerima *mèso*, *pèt*, *žèdan*, *počèt*, *jètra*, *jètrica* (usp. Petrić 74: *jòtra*).²⁶

3.4. Stražnji nazal **ɔ* dosljedno se ostvaruje kao /*u*/: *pùt*, *mùkà* ‘brašno’, *ùdica*, *mùž*, *kupŕna*.

3.5. Diftonški refleks slogotvornoga /*r*/ značajka je svih čakavskih govora na otoku Hvaru, od istočnijih naselja Zastrazišća i Poljica do zapadnih naselja, kojima pripada i Velo Grablje (Hraste 1935: 8; 1940: 18; Moguš 1977: 32). U skladu s time u grabaljskom se govoru slogotvorno /*r*/ dosljedno realizira kao *ar*. U kratkim naglašenim slogovima vrijedi pravilo /*r*/ > *ar*: *pàrst*, *kàrš*, *Ròskàrsnica*, kao i u nenaglašenim slogovima: *nòjškartŕja*, Nmn. *sardèle*, Gmn. *sardèlix*, *četardesèt*, *paršùt*, *carvenica*, Nmn. *čarnèji*, Nmn. *Čarnogòrčevi*, *čarnilo*. U dugim se slogovima /*r*/ realizira kao *ār*: *sårce*, *bårdo*, *Kårševica*, *Gårme*. Potvrđene su iznimke u kojima nije došlo do diftongacije: *prŕvi*, Ajd. *mŕtvàčnicu*,

²⁰ Na terenu je zabilježen oblik bez prednaglasne dužine.

²¹ *Okorènùt* i *okorèni si*, kao i primjer na terenu nepotvrđenoga *kòrena*, valja uzeti s oprezom zbog toga što se ne može sa sigurnošću utvrditi je li vokal /*e*/ u korijenu te riječi nastao od jata li od staroga vokala /*e*/ (usp. Galović i Valerijev 2021: 22). Oblici *kòren* i *iskorènùt* zabilježeni su u hvarskim govorima (Hraste 1935: 7; v. također Galović 2020: 54).

²² Za ovaj primjer leksema M. Hraste zapisao je: »Reč *gustèrna* glasi *gustŕrna* u svim mestima samo u Grablju *gustèrna*« (1935: 7). Posrijedi je romanizam u kojem vokal /*e*/ nije refleks /*è*/.

²³ U hvarskim je govorima Hraste zabilježio oblike *sèno* i *sino*, s iznimkom *sijèno* u Vrboskoj i *sjèno* u Starom Gradu, što pripisuje izgovoru »glasa *e* gde se prvi diftonški deo i potpuno razvio u *j* pod uticajem štokavaca, od kojih se seno kupuje, jer ga na ostrvu nema« (Hraste 1935: 7).

²⁴ Vokal /*e*/ u infinitivu *sèst* i njegovim oblicima nije refleks jata, već je rezultat analogije prema općeslavenskom prezentskom obliku **sèdǫ*, a ne prema infinitivnom obliku **sèsti*. Napomena je to koju, kao i niz drugih, s velikom zahvalnošću dugujem recenzentima ovoga rada, čiji su mi pažljivi i konstruktivni komentari znatno pomogli u konačnom oblikovanju rada.

²⁵ O različitim fazama razvoja opsl. **ɛ* v. Moguš 1977: 35.

²⁶ Refleks prednjega nazala nije bilo moguće utvrditi na temelju leksema *jačmik*, *jašmik* jer se u grabaljskom govoru koristi oblik *čmèk*, zabilježen tijekom ovoga istraživanja na terenu, kao i u Petrića (2018: 34).

GPR *svršili*, GPR *smrdilo*, 3. jd. prez. *održōjē*, Nmn. *Sřbi*, Nmn. *Cynogōrci*, GPR *vřco*, Nmn. *trgōvci*; također *cřnilo*²⁷ (Petrić 2018: 31). U dugim slogovima pod akcentom ili prednaglasnom dužinom javlja se *ōr* zbog zatvaranja dugoga /ā/ > /ō/: GPR *umōrla*, Gmn. *dōr* ‘drva’, *čōrno*, *čētvōrte*, *vōrx/vōrx*, Amn. *vōrxē*, GPR *zavōršī*, GPR *zavōršilo*.

3.6. Slogotvorni se fonem */l/ ostvaruje kao fonem /u/: *spūž*, *sūza*, *pūn*, *tūst*, *mūčāt*, *vūna*, *jābuka*, *buxā*, *žūto*, *sūnce*, *vūk*, GPR *isvūko*, GPT *isvūčen*, odnosno odražava ranije utvrđeno stanje prema kojem */l/ > /u/ »bez izuzetka« na cijelom otoku (Hraste 1935: 6).

3.7. Prijevoj *ra* : *re* realizira se u primjerima *rēbāk*, *rēst*, *narēst*, 2. jd. prez. *rēstēš*, GPR *narēso*, uz postojan oblik *ra* u *krāst*, *ukrāst*,²⁸ što je očekivano u hvarskim čakavskim govorima (Lisac 2009: 141).

3.8. Prijevoj *ro* : *re* potvrđen je u primjeru *grēb*, uz njegov korijenski oblik u leksemu *grōbište*.

3.9. Leksem *krilo* ima oblik *krīlō*, pri čemu je zabilježen i oblik *hrelō* (Petrić 2018: 62).

4. Akcentuacija

U grabaljskom govoru, kao i u drugim hvarskim čakavskim govorima (Hraste 1935: 14), sačuvan je stari troakcenatski sustav, koji ujedno čini temeljni prozodijski sustav u čakavštini (Moguš 1977: 54–55), a procjenjuje se kao »čvrst i konzervativan« (Šimunović 1977: 25). Akcenatski inventar čine tri akcenta: kratki akcent (ä), dugi akcent silazne intonacije (â) i dugi akcent uzlazne²⁹ intonacije, odnosno čakavski akut (ã).

U prozodijskom su inventaru također potvrđene prednaglasne duljine ispred kratkoga i dugosilaznoga akcenata: 1. mn. prez. *nīsmō*, *mlīkō*, Gjd. *mlīkã*, Nmn. *kompīri*, Gmn. *kompīrē*, GPR *iskomplicīrãlo*, GPR *prīčãli*, GPR *zadōvīli*, 2. jd. prez. *živēš*, *vīnō*, Gjd. *vīnã*, Nmn. *popīčī* ‘ministranti’, Nmn. *Fōrãni*,³⁰ Nmn. *Brōčãni*, Nmn. *Vīšãni*, Amn. *Brūšãne*, 3. jd. prez. *udōjē*, GPR *ugrōdīli*, Gjd.

²⁷ Mjesto akcenta zabilježeno u izvorniku.

²⁸ Prijevoj nije bilo moguće ispitati na primjeru leksema *krađa* jer je on nepoznat grabaljskom govoru. Prema TP1957 umjesto imenice koristi se glagolski oblik *ūkro je*.

²⁹ M. Hraste primjećuje da je akut u Brusju i Grablju po intonaciji »više ravan nego uzlazan« (1935: 16). Više o fonetskim osobinama triju akcenata v. Šimunović 1977: 25.

³⁰ U hvarskim se čakavskim govorima duljenje /ã/ > /ã/ dosljedno provodi u nefinalnim slogovima (v. paragraf 4.4.5.), zbog čega treba istaknuti primjere etnikã: Nmn. *Fōrãni*, Nmn. *Brōčãni*, Nmn. *Vīšãni*, koji upućuju na to da se kratki vokali /ã/, osim u finalnom položaju, javlja i u nefinalnom položaju kad je pred njim dužina. Usp. također u bruškom govoru oblik *Fōrãni* (Dulčić i Dulčić 1985: 445). U samom Hvaru etnik ima oblik *Forãni* (Benčić 2013: 167).

kvintōlā, Gōspā, Ajd. Gōspū, prijōvīt, GPR kūpīlo, Gjd. kūnē, Gjd. mūlā, glūxā, žūtò, Nmn. kūnē, 1. jd. prez. žīvèn, izgūlīt, Ljd. dīlū; 1. jd. prez. nīsôn, pōdnē, GPR nasōdī, GPR dōržô, GPR bōcī ‘bacio’, GPR zavōrši, GPR kūpī, uz varijante Gmn. gujīx/gūjīx.

Akcentatska je distribucija uglavnom slobodna. S iznimkom akuta i dugosilaznoga akcenta na vokalu /a/ u finalnom položaju, svaki kratki i dugi akcent može stajati na prvom (a), središnjem (b) i posljednjem slogu (c) unutar riječi te na svim vokalima, što je odlika tipičnih čakavskih govora (Lisac 2009: 16, 25):

vokal	kratak	dug	
	kratki akcent	dugosilazni akcent	čakavski akut
i	a) <i>kīlav, frīgōt, nīkad, GPR dīgla</i> b) <i>Ajd. rakīju, planīka, zelenīka, žutinīca, Gjd. Marīje, Dj. Marīji, GPR činīla, kolīko, Ajd. provīštu</i> c) <i>lambīk, Nmn. mojī</i>	a) <i>GPR bīli, dīde, brīga, trīdeset, Gjd. Ívota, Amn. libre, Nmn. pīri</i> b) <i>balerīna, sirotīnski, Amn. kunīne</i> c) <i>četarstrī, ružmarīn, parvī, GPR činī, GPR oženī, GPR borī, GPR kūpī</i>	a) 3. jd. prez. <i>nīmo, Ajd. crīkvu, Ijd. cvīčen, Amn. bīle</i> b) <i>starīnski, Ljd. starīnsku, GPT zagarrantīrono, 3. jd. prez. recitīro, 2. jd. prez. procīdiš</i> c) <i>komīn, mašklīn, G Pojīc, GPR gubī, 3. jd. prez. razbolī, 2. jd. imp. ulīj, 2. jd. prez. razbolīš</i>
u	a) <i>Ajd. štūvu ‘peć na drva’, nūla, kūča, Ajd. skūlu, GPR ūzeli</i> b) <i>kukūmar</i> c) <i>Ajd. kafū, kupūs, Ajd. gūjū, 3. jd. prez. jīdū</i>	a) <i>Kūzma, Ajd. ūru, Ūzriña, ūje, sūnce</i> b) – c) <i>balūn, salbūn, 3. mn. prez. činū</i>	a) <i>Nmn. kūnci, Amn. kūnce, Ajd. brūšku</i> b) 3. mn. prez. <i>probūdu, 3. jd. prez. napūna</i> c) 3. jd. prez. <i>odnesū, posūt</i>
a	a) <i>sādnice, pāpreñok</i> b) <i>katāstarski, GPR rasformīrāli, Fōrāni, Brūšāni</i> c) <i>prodāt, lavurāt, onā</i>	a) <i>Tājnikov, Áne, Gjd. Itālije, bārba, Gjd. bārbe</i> b) <i>Gjd. zumrāda, navārčot</i> ³¹ c) –	a) <i>nāše, Gjd. Jāgodne, zāpad, zādruga</i> b) <i>GPR imāli, GPR obogātīlo, GPR raspālo, Gjd. tovāra, Gmn. tovārix, jemātva</i> c) –

³¹ Vokal /a/ u rijetkim će se primjerima pojavljivati s dugosilaznim naglaskom zbog pravila

o	a) <i>dõta</i> , GPR <i>prõdoli</i> , <i>tõplo</i> , b) Gjd. <i>nikõga</i> , Gjd. <i>ukrõpa</i> c) <i>niõsto</i> ,	a) Nmn. <i>õvce</i> , <i>grõbajsko</i> , <i>bõrba</i> b) <i>udõjba</i> ‘udaja’, <i>pokõjna</i> c) GPR <i>duperõ</i> , <i>jedõn</i>	a) <i>õde</i> , Amn. <i>stõre</i> , Ajd. <i>lõzu</i> b) 1. jd. prez. <i>pokõžen</i> c) 3. jd. prez. <i>prodõ</i> , <i>buxõč</i>
e	a) <i>pěčica</i> , Ajd. <i>těčicu</i> , Dj. <i>měni</i> , Ajd. <i>děsnu</i> b) <i>mladožěna</i> , <i>trajtaměnat</i> c) 3. jd. prez. <i>zově</i> , Ajd. <i>svojě</i> , Nmn. <i>čelě</i>	a) <i>žěna</i> ‘ženidba’, ³² <i>šěsto</i> , <i>šěmpre</i> b) <i>sakrěto</i> , <i>filoksěra</i> / <i>filožděra</i> , Ajd. <i>marěndu</i> c) <i>parvě</i> , <i>devedesět</i> , Gjd. <i>Milně</i> , Gjd. <i>sestrě</i>	a) 3. jd. prez. <i>něče</i> , Gjd. <i>Běrteta</i> , <i>sědme</i> , GPT <i>vězene</i> , Ijd. <i>měškon</i> , Ajd. <i>těšku</i> b) <i>devěte</i> , 1. jd. prez. <i>prošěton</i> , Nmn. <i>čarněji</i> c) <i>pedesět/pedesě</i> , <i>osandesět</i> , Gjd. <i>zimě</i> , Gjd. <i>zemjě</i> , Gjd. <i>dušě</i>

Tablica 2. Akcenatska distribucija

Ovim istraživanjem nije potvrđen dugosilazni akcent na vokalu /u/ u središnjem položaju, međutim, K. Petrić bilježi ga u *Rječniku Velog Grablja: basadūra* ‘niža razina od nečega’, *bravūra* ‘pothvat’, *fortūna*, ‘veliki valovi na moru’.

Kratki akcent na vokalu /a/ u početnom slogu potvrđen je na primjeru *pãpreñok*, koji se češće realizira kao akut: *pãpreñok*, *pãpreñoke*. Distribucijska je iznimka, dakle, položaj kratkoga akcenta (ã) na vokalu /a/ u otvorenom slogu izvan ultime. Na njemu se, naime, duljenjem ostvaruje dugi akcent uzlazne (ã) ili silazne (â) intonacije, uslijed čega se povećava učestalost čakavskoga akuta (usp. Lisac 2009: 149; Šimunović 1995: 253; v. također paragraf 4.4.5.). Kratki se akcent ne pojavljuje ni u slogu pred diftongom *ar* od /r/ (Šimunović 1977: 25).

4.1. U složenicama je moguć ostvaraj dvaju akcenta: *nõjvěče*, *nõjdãje*, *nõjpoznaťje*, *nõjbogaťje*, *nõjzõni*, *frãnõna*, *pěstõ*, *zõgafãlo/zõgafãlo* (usp. *zõga fãlo*, Petrić 2018: 185).

/ã/ > /õ/ (usp. Šimunović 1977: 26). Navedeni su primjeri iznimke. Leksem *Tãjnikov* posuđen je pridjev, stoga zadržava izvorni akcent. U leksemima Gjd. *Itãlije*, GPR *prãvili* javlja se poludugi slog (v. Hraste 1935: 14) u kojem se stari naglašeni vokal /ã/ dulji, no utoliko se na tome mjestu očekuje akut. Primjer *Itãlija* navodi i M. Hraste (1935: 5), s naglaskom na to da vokal ostaje nepromijenjen na otoku, s iznimkom grada Hvara u kojem se javlja *Itõlija*. U primjerima *Ãne*, *bãrba*, Gjd. *bãrbe* i Gjd. *zumrãda* nije provedena promjena vokala /ã/ > /õ/ pod dugim naglaskom u početnom, odnosno središnjem slogu riječi. Razlog tomu potencijalno je utjecaj standardnoga jezika.

³² *Žěna* je iznimka od jednačenja po mjestu tvorbe po kojem /n/ > /m/ ispred šumnikã /b/ i /p/, a koje je vidljivo u *štrõmb*, *impãštar*, *imbõzd*, *imbazdãt*, 2. jd. prez. *imbazdõjěš*.

4.2. Kratki akcent ponekad preskače na proklitiku: *ù pet, pò poju, ì po, dõ dvi ûre, pùl doma*. U svezi prijedloga i akuzativa jednako preskače na proklitiku u primjerima (*ne grě mi*) *ù glovu, (pãmet) ù glovu*, dok u svezi prijedloga *na* i akuzativa, kratki se akcent ostvaruje kao akut na vokalu /a/: *nã sarce, nã noge, nã suxo, nã komod*. Takvo je preskakanje akcenta opća i stabilna značajka hvarskih govora (v. Hraste 1935: 17; Šimunović 1977: 25). Preskakanje na negaciju u prezentskim oblicima glagola uglavnom nije zabilježeno: *ne mõže, ne mõgu, ne grěñ, ne ìde, ne znãju, ne smîte*. Iznimke su od toga *ně znon, ně smin*, uz oblik 2. jd. imp. *ne smíte*.

4.3. Osobitost je grabaljskoga govora dosljedno čuvanje staroga mjesta akcenta. Tu značajku dijeli s ostalim čakavskim govorima na otoku Hvaru (Hraste 1935: 16–17), čime se potvrđuje konzervativnost hvarskih govora u središnjem i zapadnom čakavskom dijelu. Staro mjesto akcenta na ultimima potvrđeno je primjerima: *lozã, kozã, Nmn. kozě, tišinã, tũgã, lozã, strõnã, vĩnõ, dũtẽ, Nmn. mũlĩ, Nmn. težõcĩ, Nmn. trũdĩ, mladĩč, tradĩvãt, odvõjãt, činĩ, pokosĩt, paštročõvãt, mišãt, nosĩt, dodõvãt, buxõč, Gjd. zemjẽ, Gjd. dušẽ*.

Mjesto je akuta u ultimima³³ potvrđeno i na primjeru *stabõl* Gmn., no njegova je učestalost u tom obliku upitna zbog morfoloških inovacija. U dosadašnjim istraživanjima bilježen je akut na ultimima u Gmn. imenica muškoga roda s dočetkom -ø: *sinõv, brodõv, libõr, mixõv, vukõv, volõv* (Hraste 1935: 16). Međutim, prema novim podacima, u grabaljskom govoru u genitivu množine prevladava novi nastavak -ix, a u oblicima se s tim nastavkom naglasak uglavnom pomaknuo prema početku riječi: *sĩnix, brõdix, mĩnix, vũkix*, ali *lĩbrĩx*.³⁴ Sekundarni akut na vokalu /a/ potvrđen je na unutrašnjem slogu: GPR *raspãlo*, GPR *imãli*, Ajd. *brodogrãdũu*, Ajd. *tovãra*, Gmn. *tovãri(x), jemãtva*.

4.4. Promjene akcenata i duljenja

4.4.1. Skraćivanje osnovnoga vokala

U grabaljskome mjesnom govoru, kao i u pitavskom i zastražiškom, prednaglasna se dužina gubi ispred čakavskoga akuta u Gjd. imenica ženskoga roda: *glõvã – glavẽ, brõdã – bradẽ, glõvnã – glavñẽ, Mõndã – Mandẽ, Kõtã – Katẽ*,

³³ M. Hraste (*ibid.*) napominje da se čakavski akut u tom položaju vrlo dobro čuva u istočnim čakavskim naseljima, ali pogotovo u Vrbanju na središnjem dijelu otoka.

³⁴ Zapisao je M. Hraste (1935: 13) da se sekundarno »h od zamenica i prideva domeće na celom ostrvu u gen. plur. imenica – i deklinacije: *kõstih, pũtih, jũdih*«. Prije njega je K. Weber kao karakterističnu pojavu zabilježio nastavak -ih u genitivu množine na primjeru imenica *pop*, Gmn. *põpih* i *junok*, Gmn. *junõcih* (uz zabilježenu varijantu *junõkov*). U lokativu množine imenica srednjega roda navodi stare nastavke -ah i -ih: *po selih* (uz zabilježenu varijantu *u selima* (Weber 1934: 52)). Nastavak -ix potvrđen je i u Gmn. imenica ženskoga roda: *crikvix, smõkvix, tũkvix/ tikvix, sestrix/sestrix*.

Mōrǎ – Marē (Hraste 1935: 15–16), v. također *glōvǎ – glavě, snōgǎ – snagě, Stōnǎ – Staně, Kōtǎ – Katě, Mōrǎ – Marē* (Weber 1934: 52). Na terenu nisu utvrđeni novi primjeri.

4.4.2. Metatonija

U hvarskome mjesnom govoru ranijim je istraživanjima potvrđena metatonija, odnosno promjena (ǎ) > (â) neovisna o položaju leksema unutar rečenice (Hraste 1935: 16; Moguš 1977: 56). Uzevši u obzir da grad Hvar za Velo Grablje čini najbližu urbanu vezu i stoga potencijalno iradijacijsko središte, moguće je da pod utjecajem hvarskoga mjesnoga govora dolazi do metatonije u završnom i u jedinom slogu u sljedećim primjerima: Gjd. *nogē, balūn, Fōr*, uz potvrđene varijante *vōrx* i *vōrx*,³⁵ 3. jd. prez. *grē* i *grě, kotōl* i *kotōl*, G *dicē* i *dicě, salbūn* i *Na salbūn*. Izvan finalnoga sloga status je akuta stabilan (*ibid.*), no u grabaljskom govoru potvrđene su varijante koje bi mogle upućivati na metatoniju i u središnjem slogu: GPR *navārčo* i *navārčo*, zbog čega bi tu jezičnu pojavu vrijedilo dalje istražiti.

4.4.3. Predsonantsko duljenje

Duljenje u slogu zatvorenom sonantima /m/, /n/, /ń/, /r/, /l/, /ļ/, /j/, /v/ osobitost je čakavskih i štokavskih govora (Kapović 2008: 23). U grabaljskom govoru potvrđeno je predsonantsko duljenje u:

- a) završnom slogu: *Damjōn, tovōr*, v. također *papōr* (Petrić 2018: 123), *posōl* (*ibid.*: 134) i *rōj* (*ibid.*: 146),
- b) izvan završnoga sloga: Gjd. *žēnbe* ‘ženidbe’, *udōjba* ‘udaja’, Gjd. *udōjbe, zdrōvje, sūnce*, GPR *tōncola*, Nmn. *trgōvci*.

4.4.4. Duljenje pred zvučnim suglasnicima

Duljenje u slogu zatvorenom zvučnim suglasnicima /b/, /g/, /d/, /z/ i /ž/ karakteristično je za govore otočnoga poddijalekta južnočakavskoga dijalekta, pa i govore Brača, Hvara i Visa (Moguš 1977: 46). Takozvano kompenzacijsko duljenje rezultiralo je produljivanjem novih naglašenih slogova zatvorenih zvučnim suglasnicima nakon ispadanja dočelnoga poluglasa *ǎ (Kapović 2008: 24). Isto je potvrđeno u grabaljskom, gdje se dugosilazni akcent nalazi ispred zvučnih suglasnika u položaju ultime i izvan nje: *jōgla, obīd, obrōz*, kao i u primjeru *grōzd* gdje se duljenje odvija ispred konsonantskoga skupa *zd*.

³⁵ Primjeri su *Fōr* i *vōrx/vōrx* važni za dokazivanje metatonije u grabaljskom govoru i mogućega utjecaja hvarskoga govora. U Hvaru je na navedenim imenicama zabilježen dugosilazni naglasak: *Fōr, Fōrǎ* (Benčić 2013: 167) i *vōrh*, v. *vārĥ* (*ibid.*: 494), dok je u geografski bližem Brusju zabilježen čakavski akut: *Fōr, Fōrǎ* (Dulčić i Dulčić 1985: 445) i *vōrh, vōrhǎ* (*ibid.*: 720).

4.4.5. Duljenje /ä/ > /ã/

Hvarski, brački i viški govori također se odlikuju duljenjem staroga naglašenog vokala /ä/.³⁶ Takav je vokal u prasl. bio naglašen starim uzlaznim akutom i naknadno se pokratio u kratki akcent (ä). U otočnom je poddijalektu južnočakavskoga dijalekta taj vokal dao dugi akcent (Hraste 1935: 5). U hvarskim je govorima, dakle, utvrđeno duljenje /ä/ > /ã/ vrlo mladoga postanja u otvorenom i zatvorenom neposljednem³⁷ slogu (Kapović 2015: 612–613). U grabaljskom je mjesnom govoru takvo duljenje potvrđeno u:

- a) početnom slogu: *kāmik*, *mālo*, *tāmo*, 3. mn. prez. *znāju*, Ajd. *mākinu*, Ajd. *kāmaru*, *tārgot*, GPR *žāño* ‘žeo’, *māter*, *mālo*, Gmn. *māslin*, *mlāji*, Amn. *kāmene*, Gmn. *brāče*, Ajd. *vālu Māslinicu*, GPR *znālo*, ali *sādнице* i *pāpreñok*,
- b) središnjem slogu: GPR *igrālo*, GPR *čapālo*, GPR *pilāli*, GPR *obogātilo*, *jemātva*, *drugāčiji*, *onāmo*, Gjd. *Ivāna*.

5. Konsonantizam

Konsonantski inventar grabaljskoga govora čine sljedeći fonemi:

sonanti			
<i>v</i>			<i>m</i>
	<i>l</i>	<i>r</i>	<i>n</i>
<i>j</i>	<i>l̥</i>		<i>ñ</i>

šumnici			
<i>p</i>	<i>b</i>	<i>f</i>	
<i>t</i>	<i>d</i>		
<i>c</i>		<i>s</i>	<i>z</i>
<i>č</i>	<i>ž</i>		
		<i>š</i>	<i>ž</i>
<i>k</i>	<i>g</i>	<i>x</i>	

Tablica 3. Konsonantski inventar

Distribucija je konsonanata slobodna, odnosno konsonanti se javljaju u početnom, središnjem i posljednjem položaju u riječi. Dočetni konsonant ponekad

³⁶ M. Hraste takav akcent naziva *poludugim*, slijedeći u tome M. Rešetara, koji ga je procjenjivao kao »pre poludug (mittelang) nego dug« (Hraste 1935: 14). Međutim, upućuje na to da se u takvu slogu na vokalu /ā/ ostvaruje akcent kvalitetom i kvantitetom jednak čakavskom akutu, možda fonetski i duži (*ibid.*: 15), a bilježi ga znakom (â).

³⁷ U viškim će se govorima duljenje odvijati i u posljednjem slogu (Kapović 2015: 612).

se apokopira u infinitivu: *darovà*, *prodà*, ali i u imenskih riječi *pũ* ‘put’, *pé* ‘pet’, *pedesē* i prilogu *sà* ‘sad’.

5.1. Za razliku od mnogih čakavskih govora, pa tako i onih hvarskih (Hraste 1935: 10, Šimunović 1977: 16), u kojima se realiziraju palatalni (čakavski) okluzivi /*d̥*/ i /*t̥*/, u grabaljskom govoru oni nisu zabilježeni. Na mjestu fonema /*t̥*/ zabilježena je bezvučna afrikata /*č̥*/, koja se fonetski ostvaruje kao glas između /*č*/ i /*ć*/: Nmn. *kũče*, Ajd. *kũču*, *šēčer*,³⁸ *pōč*, *čōravi*, Nmn. *komadiči*, *lěč*, Nmn. *kozličī*, Nmn. *jančičī* (dosljedno je /*č*/ > /*č̥*/: Nmn. *òbičaji*, 3. mn. prez. *čītaju*, Nmn. *čũda*, Nmn. *jančičī*, *čovik*).

Zvučna afrikata /*ž̥*/ potvrđena je u govoru svih govornika kao parnjak bezvučnoj afrikati /*č̥*/: 3. mn. prez. *dōž̥u*, *rōž̥ak*, *grōž̥ze*, *rīž̥ovka*, *ž̥īr*, Nmn. *proizvož̥āči*, GPT *izgrōž̥ene*. Polazni se opsl. dental **d̥* i skupina **daj* realiziraju kao fonem /*j*/: *tūji* i *mlāji*,³⁹ *meju*, *meja*, *rojenje*, *naslajenje*, v. Weber 1934: 51), ali i kao /*ž̥*/ u primjerima *trōmež̥a*⁴⁰ i *mēž̥u*. Općeslavenska skupina **daj* ostvaruje se kao /*ž̥*/ u primjeru *rōž̥eni*.

Spirant /*ž*/ javlja se u položaju u kojem se nije razvio afrikat /*ž̥*/: *žēp*, *žīgerica* (v. također *žīgarica* u: Petrić 2018: 187), odnosno kao /*ž̥*/ u primjeru Amn. *žēmpere*.

5.2. Spiranti se /*f*/ i /*x*/ čuvaju. Tako je /*f*/ potvrđen primjerima: Ajd. *famēju*, GPR *fastidijō* ‘zamarati, dosađivati’, Gjd. *tēlefona*, također i od /*xv*/ u: 1. jd. *fōlin*, GPR *falī*, *Fōrka*, *Fōr/Fōr*. Fonem /*x*/ zabilježen je u svim pozicijama: GPR *kũxolo*/*kũxalo*, 2. jd. prez. *iskũxoš*, *xaramīne* ‘karmine’, Amn. *sūxe xrūstule*, *krūx*, *čexūja*, *mīx*, Gjd. *mūxora* ‘vrsta trave’, Gmn. *ix*, Gmn. *krīvix podātkix*, Gmn. *došljācix*, Gmn. *brūškix*, Gmn. *sestrīx/sestrīx*, Gmn. *Svirčōnkix*, Gmn. *Fōrkix*, Gmn. *kozīx*.

5.3. Fonem /*l*/ ima različite ostvaraje:

- a) delateraliziran je u primjerima *vōja*, Ljd. *po vōji*, *Grōbje*, *ūje*, Gjd. *ūja*, *zēje*, Nmn. *prijateji*, Ajd. *u postēju*, *Jūbica*, Ajd. *zēmju*, *čexūja*, GPR *čēšjālo*, *zēje*, *jūski*, *bōji*, Gjd. *nevōje*, *Pojīška*, *karpēj*,
- b) jednako često ostvaruje se /*l*/ kao slijed fonema /*l*+/*l*/: *vesēlje*, GPR *iseljāvali*, *Dōljanin*, 3. jd. prez. *pošālje*, GPT *naprāvļjeno*, Gjd. *seljāka*, Gmn. *došljācix*, Nmn. *ljūdi*, *ūljara*, Gmn. *mōljaca*, *pōlje*,

³⁸ Riječ je o posuđenici. U *Rječniku govora Velog Grablja* K. Petrić bilježi *cũkar*, *cukarīn*, *cukarjēra* ‘posudica za šećer’, *cukarōn*, *cukarovōnje* (2018: 31). U govoru drugoga govornika zabilježeno je Amn. *pocukarōne mēndule*.

³⁹ Zabilježena je također varijanta *mlāža*. Kako je vjerojatno posrijedi utjecaj standardnoga jezika, leksem se ne može uzeti kao relevantan primjer.

⁴⁰ Tromedu je govornik TP1957 opisao kao: »Dōl, Svīrče i mī do gōr«.

c) u manjem je broju primjera zabilježena slivena artikulacija: Ajd. *vòļu, detâl*, Ajd. *ròdoslovļe*, Ajd. *šļīvu*,⁴¹ *dobrovòlno*,

d) zabilježena je rijetka depalatalizacija /ʃ/ > /l/: *pòlske*, Amn. *mòlce*.⁴²

5.4. Dočetno *-m* dosljedno prelazi u *-n*:

a) u nastavcima u instrumentalu jednine: *sa zdròvjen, sa mèdon, sa mašūròn, sa ženòn, sa mòlin, sa tovàron, za lākšin životòn, sa fòrskon cèston starīnskon*, i u 1. licu jd. prezenta: *jìdon (se), probūdin, zaspīn, nalòžin, prošèton, stojīn, vòjon se, spīn, mīslin, gūlin, prodòn*, također v. *imon, ručon, govorin, grēn* (Weber 1934: 52),

b) u položaju na kraju osnove: *sèdan, òsan, òsin, čīn ‘čim’*,

c) korijensko /m/ čuva se u primjerima *sròm, dòm ‘seoski dom, zadruga’, rùm, Rīm*.

5.5. Dočetno *-l* izgubilo se u glagolskom pridjevu radnom muškoga roda jednine: *xodī, zaposlī, pòče, slomī, lavurò, dòržò, razvī, čū, nasòdī, otàrgo, (bis) bī dòšo, butò, kùxo, destilirò, imò, volī, lavurò, čapò, napīsò*. Upućuje to na jezičnu promjenu u odnosu na prethodna istraživanja u kojima je zabilježeno da govori zapadnih i središnjih naselja čuvaju *-l* na dočetku glagolskoga pridjeva radnoga muškoga roda premda se to ponajprije odnosilo na govor Staroga Grada, a na Velo Grablje i okolna sela u manjoj mjeri (usp. Hraste 1935: 9). Na dočetku se imenskih riječi *-l* čuva: *vàrtal, posòl, pòl, nàpol, dīl/dīl, siñòl*. Dočetno *-l* na granici sloga potvrđeno je u primjerima Nmn. *dòlci* (također u toponimu *Pètrovi dòlci*), Amn. *dòlce, mūlāc* – Nmn. *mūlci, volāk* – Nmn. *vòlki, popolnòč*.

5.6. Grabaljski je govor šćakavski. Refleks skupina **stj, *skj* i sekundarnih likova dosljedno je šć: *gūšćerica*, Nmn. *godīšća*, Gmn. *gòdišč, rībošćina, gošćica*, GPT *zapūšćena*, 3. jd. prez. *blišćī*, GPR *zablīščīlo*, 3. jd. prez. *lašćī*, s iznimkama Nmn. *mīštani, gròbište*,⁴³ Gjd. *gròbišta*. V. također *šćapīč, šćipūša ‘štivaljka’, šćònta, šćòp, šćopāt se ‘upotrebljavati štap pri hodu’* (Petrić 2018: 157), *prīšć (ibid.: 138), rišćòzo (ibid.: 146) i sīrišće (ibid.: 150)*, Nmn. *karšćāni, karšćenīca ‘krsni list’, GPT karšćèno (ibid.: 81)*.

⁴¹ Prema tumačenju kazivača, leksem *šļīva* s čakavskim akutom ima značenje ‘rakija od šljive’. Naziv za vočku akcentuiran je kratkim naglaskom: *šļīva*, v. Benčić 2013: 446.

⁴² Govornici ovdje dopuštaju varijantu *pòłski* po principu koji prati i ostale dublete: »*Nikò rēče ovāko, a nikò onāko*«. Ostvaraj /ʃ/ > /l+/j/ treba uzeti s oprezom zbog mogućnosti da su govornici bili pod utjecajem standardnoga jezika, a potencijalno i paradoksa promatrača (v. Tagliamonte 2012: 106). Vidljivo je to u primjerima *pošālje, naprāvļjeno*, gdje se umjesto čakavskoga akuta javlja kratki akcent iako ne na mjestu odgovarajuće standardne varijante. Poneki leksem također je posuđenica koja u mjesnom govoru ima svoju dijalektnu varijantu: *mojīca ‘moljac’* (Petrić 2018: 103).

⁴³ Prema objašnjenju govornika, u Velom je Grablju u uporabi leksem *kopošònt*, a u gradu Hvaru *gròbište*.

5.7. Stara je konsonantska skupina *čr* > *čar* zbog diftonškoga lika /r/: *čarněji*, *čarnilo*, *čorno*, Nmn. *Čarnogôrčevi*, v. također *čarnica*, *čarnogôrac*, *čarnomâjast*, *čarnjēj*, *čarnjenica*, *čarnjenit se*, *čarnjěno* (Petrić 2018: 33). Zabilježena je i promjena *čr* > *cr* > *car*: *carvenica*.

5.8. Konsonantska se skupina *jd* u vezi s oblicima glagola **jbt* zadržava u 3. jd. prez. *nôjde*, *dôjde* i 1. jd. prez. *dôjden*. Po analogiji bi se očekivali i oblici *prôjden* i *pôjden*, međutim, grabaljski govornici koriste *pasôn* ‘prođem’ i *grěh* ‘idem’.

5.9. Konsonantske skupine **zgj*, **zd*, **zdaj* realiziraju se kao *žj*: *zvîžjot*, *môžjoni*, *grôžje*, s varijantom *grôžže*, i *gvôžje*, s varijantom *gvôžže*.

5.10. Refleks je konsonantske skupine **čət* > *št*: *poštovât*.

5.11. Ostvaraj je zamjeničkoga korijena **vəs* > *sv*: *svâku*, Ajd. *svâku*, a u samostalnu obliku, odnosno izvan zamjeničke sveze poprima oblik *vəs* u značenju ‘sav’, v. *nâ*⁴⁴ *vəs glôs* ‘na sav glas’, *vəs si karmejôn* ‘nisi se umio, krmeljav si’ (Petrić 2018: 176). Oblik **vəs* > *vas* nalazimo i u alomorfnom obliku u leksemu *povazdôn*, usp. *po vəs dôn* (*ibid.*: 130).

5.12. Promjene u novim konsonantskim skupinama⁴⁵ u prvom se redu odnose na slabljenje napetosti šumnika, odnosno afrikata i okluziva, koje svjedoči o čakavskom otporu zatvorenim slogovima stoga što je »inovacija o regularnosti zatvorenih slogova uvedena u površinskoj strukturi, odnosno prihvaćena na razini izvedivosti, ali je u dubinskoj strukturi ostao otpor prema inovaciji« (Lukežić 1998: 39). Ranijim je istraživanjima utvrđeno slabljenje napetosti okluziva /t/ i /d/, za koje u položaju ispred drugoga okluziva vrijedi /t/, /d/ > /j/: *slôjko/slajkô*, *ojgovorît*, *dobîjka*; *puj crîkve*, *pûj doma*⁴⁶ (Hraste 1926–1927: 185); *pôjpis*, *pôjkova*, *dobîjka*, *ojgojît*, *ojgovorît*, *krôjki*: *sâj ću dôć*, *slâjkosti*, *pôj kosu*, *pêtâk*, Gjd. *pějka* (Hraste 1935: 11); *sujca* (Hraste 1970: 73); v. također *polpâzuh*, *polplěst*, *polpolît* (Petrić 2018: 135), *vôjka* (*ibid.*: 178).⁴⁷ Slabljenje napetosti šumnika može se odvijati na trima stupnjevima (prema Lukežić 1998: 40, usp. Moguš 1977: 87–88), od kojih su sva tri potvrđena u grabaljskom:

⁴⁴ U izvorniku zabilježeno s akcentom na prednaglasnici.

⁴⁵ Promjene konsonantskih skupina u govorima otoka Hvara podrobno je opisao Šimunović (1995: 252–253); v. također prikaz promjena u govorima Brača, Hvara i Visa, idioma otočnoga poddijalekta južnočakavskoga dijalekta, u: Šimunović 1977: 18–23.

⁴⁶ Primjer *puj doma* navodi i K. Weber (1934: 52).

⁴⁷ Različito je to od drugih hvarskih čakavskih govora u kojima vrijedi /t/, /d/ ispred drugoga okluziva > //l/. M. Moguš iznosi razmišljanje prema kojem kada »se želi govoriti nekim jezikom, onda se govori kako je obligatno za taj jezik, a ne lakše. Teorija lakšeg u tom smislu uopće ne postoji. Zagovornicima se lakšeg izgovora čini da je poljski izgovor, na primjer, teži od čakavskoga; on je samo drugačiji (...) Iz toga slijedi zaključak da istraživanja treba usmjeriti na analizu faktora koji je prouzročio promjenu strukture čakavskih konsonantskih skupova. Taj je faktor – slog« (Moguš 1977: 85).

a) slabljenje na istom stupnju napetosti:

čk > šk: Ajd. tēxnišku,

b) slabljenje za tri stupnja:

dsk > jsk: Starogrôjsko

gd > jd: svajdôn, blôjdon

sc > jc: Nmn. prôjci

zč > jč: lôjčiči

šč > jč: prajčëvina, v. prajčëvina < praščëvina (Weber 1934: 52); prajčëvina, prajčëč (Petrić 2018: 135).

tk > jk: slôjko/slajkô, usp. također konsonantski skup kt > jt: lojta (Weber 1934: 52),

c) potpuna redukcija:

dsk > sk: jûski.

Provode se i općejezične mijene:

pč > č: Nmn. čële, Gjd. čelë

pš > š: Gjd. šenëce

pt > t: tïce, Nmn. tïčice.

Zabilježene su i disimilacija, anticipacija palatalnoga elementa u /ń/ i jotacija skupine *gn*: *mn > vn: sedavnâste, dn > jn: zôjni ‘zadnji’, gn > gn̄: gnôj.*

Međutim, poneki primjeri upućuju na nedosljednost promjenā u konsonantskim skupinama: *ôpčina, lâkše, pòtpis, odgojît, Ajd. mrtvâčnicu, pētâk – Gjd. pětka, Gjd. pud crîkve, uz iznimku pûl doma.* Upućuje to na nužnost novih istraživanja, kao i u slučaju mnogih drugih fonetskih i fonoloških obilježja grabaljskoga mjesnoga govora.

6. Zaključak

Grabaljski mjesni govor pripada otočnom poddijalektu južnočakavskoga dijalekta zahvaljujući inherentno konzervativnim fonološkim značajkama. Vokalske, akcenatske i konsonantske značajke dobro su očuvane u usporedbi s dostupnim opisima koji su u dijalektološkim radovima objavljivani tijekom prošloga stoljeća. Grabaljski govor odlikuje se dosljednim ikavskim refleksom, odrazom stranjega nazala **q > /u/* i odrazom slogotvornoga **l̥ > /u/*, diftonškim likom *ar* od slogotvornoga */r/*, troakcenatskim sustavom sa slobodnom distribucijom, starim mjestom akcenta i prednaglasnim dužinama te ostvarajem vokala */a/ > /o/* pod dugim naglascima. Nadalje, utvrđene su tipične čakavske promjene, kao što su skraćivanje osnovnoga vokala, metatonija u jedinom i finalnom slogu, duljenje u

slogovima zatvorenim sonantom i zvučnim suglasnicima. Konsonantski je inventar grabaljskoga govora umnogome tipičan čakavski s inovacijskim afrikatama /č/ i /ž/. Velarni se spiranti čuvaju, fonem /l/ se delateralizira, dosljedno se ostvaruje adrijatizam $-m > -n$, a značajka su grabaljskoga govora i šćakavizmi. Sporadične varijacije ili inovacije zabilježene su u inventaru konsonanata, zatvorenim i neutralnim vokalima, gubitku dočetnoga $-l$ u glagolskom pridjevu radnom muškoga roda jednine. U cjelini, novi podatci dobiveni ovim istraživanjem potvrđuju mjesto grabaljskoga govora u južnočakavskom dijalektološkom sustavu, njegovu konzervativnost i, najzad, dokazuju kako vitalnost tako i očuvanost govora koji čini dio identitetske slike svakoga Grabljanina.

Literatura

- Benčić, Radoslav. 2013. *Rječnik govora grada Hvara: fõrske rîci i štõrije*. Hvar: Muzej hvarske baštine.
- Dulčić, Jere; Dulčić, Pere. 1985. *Rječnik bruškoga govora*. Zagreb: JAZU.
- Finka, Božidar; Moguš, Milan. 1981. Karta čakavskoga narječja. *Hrvatski dijalektološki zbornik*, 5, Zagreb, 49–58.
- Galović, Filip. 2020. Govor Jelse na otoku Hvaru i pisanje Marice Gamulin. *Čakavska rič*, 48/1–2, Split, 49–76.
- Galović, Filip; Valerijev, Pavle. 2021. *Rječnik govora mjesta Ložišća na otoku Braču*. Zagreb: Hrvatsko katoličko sveučilište.
- Hraste, Mate. 1926–1927. Crtice o bruškom dijalektu. *Južnoslovenski filolog*, 6, Beograd, 180–214.
- Hraste, Mate. 1935. Čakavski dijalekat ostrva Hvara. *Južnoslovenski filolog*, 14, Beograd, 1–57.
- Hraste, Mate. 1940. Čakavski dijalekat ostrva Brača. *Srpski dijalektološki zbornik*, 10, Beograd, 3–66.
- Hraste, Mate. 1956. Antroponimija i toponimija općine hvarske. *Hrvatski dijalektološki zbornik*, 1, Zagreb, 331–385.
- Hraste, Mate. 1970. O prijelazu glasa $-m$ u $-n$ ($-n < -m$). *Filologija*, 6, Zagreb, 69–75.
- Kapović, Mate. 2008. Razvoj hrvatske akcentuacije. *Filologija*, 51, Zagreb, 1–39.
- Kapović, Mate. 2015. *Povijest hrvatske akcentuacije: fonetika*. Zagreb: Matica hrvatska.
- Kovačić, Joško. 2017. *Župa Grablje na Hvaru*. Velo Grablje: Župa sv. Kuzme i Damjana.
- Lisac, Josip. 2009. *Hrvatska dijalektologija 2. Čakavsko narječje*. Zagreb: Golden marketing – Tehnička knjiga.
- Lukežić, Iva. 1998. *Govori Klane i Studene*. Crikvenica: Libellus.

- Moguš, Milan. 1977. *Čakavsko narječje*. Zagreb: Školska knjiga.
- Perinić Lewis, Ana. 2017. *Otoci otoka Hvara – Pluralizam lokalnih otočnih identifikacija*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.
- Petrić, Kuzma. 2016. *Otok Hvar – Velo Grablje: ljudi i događaji u 20. stoljeću: knjiga druga*. Hvar: Udruga Pjover.
- Petrić, Kuzma. 2018. *Rječnik govora Velog Grablja*. Hvar: Udruga Pjover.
- Schilling, Natalie. 2013. *Sociolinguistic fieldwork*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Skok, Joža. 1950. *Slavenstvo i romanstvo na jadranskim otocima*. Zagreb: Jadranski institut JAZU.
- Sujoldžić, Anita. 1994. Govori srednjodalmatinskog otočja. Prilog antropološkim istraživanjima. *Društvena istraživanja: časopis za opća društvena pitanja*, 12–13, Zagreb, 423–436.
- Šimunović, Petar. 1977. Čakavština srednjodalmatinskih otoka. *Čakavska rič*, 7/1, Split, 6–63.
- Šimunović, Petar. 1995. Jezik – govor Hvarana. *Otok Hvar*. Zagreb: Matica hrvatska, 249–264.
- Šimunović, Petar. 2011. *Čakavska čitanka*. Zagreb: Golden marketing – Tehnička knjiga.
- Tagliamonte, Sali. 2012. *Variationist Sociolinguistics: Change, Observation, Interpretation*. Oxford: Wiley-Blackwell.
- Tudor, Lorenzo. 2007. *Velo Grablje*. Hvar: Udruga Pjover.
- Weber, Konrad. 1934. Eigenheiten des Dialektes von Grablje auf der Insel Hvar. *Zeitschrift für Slavische Philologie*, Vol. 11, No. 1/2, Heidelberg, 51–52.

The phonology of the local dialect of Velo Grablje on the island of Hvar

Summary

The local dialect of Velo Grablje, a rural settlement in the western part of the island of Hvar, belongs to the insular subdialect of the Southern Čakavian dialect. The local dialect of Grablje has so far been documented only intermittently in dialectological research of the past century. This paper introduces new field data and provides a systematic description of the vowel system, consonantism, and prosodic features of the Grablje local dialect.

Given the settlement's relative geographical isolation and long-standing rural character, a high degree of linguistic preservation is expected. Although several phonetic and phonological innovations can be observed, the local dialect of Grablje remains predominantly conservative. Today, however, the village counts only about twenty inhabitants as a result of severe depopulation, rendering the future of the local dialect increasingly uncertain. This situation underscores the urgency of its documentation, analysis, and sustained preservation efforts.

Ključne riječi: južnočakavski dijalekt, otočni poddijalekt, Velo Grablje, hvarski čakavski govor, fonologija, konzervativnost

Keywords: Southern Čakavian dialect, insular subdialect, Velo Grablje, Hvar Čakavian variety, phonology, linguistic conservatism